

ilahiyat akademi

Sayı: 19, 2024, 227-248.

Issue: 19, 2024, 227-248.

Resûlullah'ın Sahâbeye Kur'ân'dan Bir Sûre Öğretir Gibi Öğrettiği Dualar Üzerine Bir İnceleme

A Study on the Prayers that the Messenger of Allah Taught the Companions as
if He Were Teaching a Sûrah from the Qur'an

Kahraman Bulgurcu

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim
Dalı

Assist. Prof., Selçuk University, Faculty of Islamic Science, Department of Qur'an Reading and Recitation
Science, Konya/Türkiye

kahraman.bulgurcu@selcuk.edu.tr | ORCID: [0000-0002-1914-0703](https://orcid.org/0000-0002-1914-0703) | ROR ID: [045hgzm75](https://ror.org/045hgzm75)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

8 Mart 2024 8 March 2024

Kabul Tarihi Date Accepted

23 Nisan 2024 23 April 2024

Yayın Tarihi Date Published

30 Haziran 2024 30 June 2024

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with Turnitin
İntihal tespit edilmemiştir. software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm It is declared that scientific and ethical principles
çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur have been followed while carrying out and writing
(Kahraman Bulgurcu). this study and that all the sources used have been
properly cited (Kahraman Bulgurcu).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Atıf/ Cite as

Bulgurcu, Kahraman. "Resûlullah'ın Sahâbeye Kur'ân'dan Bir Sûre Öğretir Gibi Öğrettiği Dualar Üzerine Bir İnceleme". *İlahiyat Akademi* 19 (Haziran 2024), 227-248. DOI: [10.52886/ilak.1448894](https://doi.org/10.52886/ilak.1448894)

Bulgurcu, Kahraman. "A Study on the Prayers that the Messenger of Allah Taught the Companions as if He Were Teaching a Surah from the Qur'an". *Theological Academia* 19 (June 2024), 227-248. DOI: [10.52886/ilak.1448894](https://doi.org/10.52886/ilak.1448894)

Öz

Hiz. Peygamber, “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilenei tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun...” (Mâide 5/67) emri gereğince Allah’tan aldığı vahyi tam bir şekilde tebliğ etmiştir. Onun tebliğ görevi yanında tebyîn ve teşri görevlerinin de olduğu bilinen bir gerçektir. O, aynı zamanda bir muallim olarak gönderilmiştir. Hiz. Peygamber tebyîn görevinin bir yansıması ve bir muallim olarak vahyi açıklamış ve Müslümanlara Allah’ın dinini yaşarken lazım olacak bilgileri en ince ayrıntısına kadar öğretmiştir. Bu bağlamda Resûlullah önem verdiği konuları üçer defa tekrar etmiştir. Bununla birlikte o, mühim gördüğü bazı bilgileri sahâbeye öğretmede itina göstermiştir. Bunların başında da dualar gelmektedir. Kulun rabbi ile irtibatı ve rabbine münâcâtı anlamına gelen dua, kulun haddini bilmesinin ve rabbinin yüceliğini kavramasının bir göstergesidir. Bu sebeple her konuda Müslümanlara örnek olan Hiz. Peygamber, birçok dua yapmış ve onları ashâba öğretmiştir. O, bazı duaları öğretme konusunda biraz daha ısrarcı olmuş, bu da sahâbenin dikkatini çekmiştir. Nitekim onun bu ısrarından dolayı ashâb sanki Kur’an’ı öğretiyor izlenimine kapılmışlardır. Bu sebeple onlar bazı duaları naklederken Resûlullah Kur’an’dan bir sûre talim eder gibi bize şu duayı öğretirdi dedikten sonra söz konusu duayı rivayet etmişlerdir. Ayrıca sahâbe, Hiz. Peygamber’in bazı duaları öğretirken ise aynı ehemmiyeti göstermediğini zikretmişlerdir. Araştırma sonucunda, Hiz. Peygamber Kur’an’dan bir sûre öğretir gibi bize şu duayı öğretirdi şeklinde bir çalışmanın yapıldığı tespit edilememiştir. Bu sebeple bu lafızlarla nakledilen rivayetlerin araştırılmasının önemli olduğu değerlendirilmiş ve böylece Hiz. Peygamber’in önem verdiği duaların bir arada toplanmasının hadis alanına ve hadis tâliplerine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Çalışmada nitel araştırma metotlarından biri olan doküman tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu sebeple hadis kitaplarından zikri geçen lafızla ilgili rivayetler araştırılmıştır. Araştırma sonucunda bu lafızlarla zikredilen dört duanın olduğu tespit edilmiştir. Bu dualardan birincisi mezhep imamları tarafından namazın önemli bir rûknü olarak kabul edilen tahiyat duasıdır. Zikri geçen dua birçok sahâbîden rivayet edilmiş ve başta meşhur hadis külliyatları olmak üzere birçok hadis kitabında yer almıştır. Duaların ikincisi istihâre duası olup; o da birçok sahâbîden rivayet edilmiş meşhur bir duadır. Bu dua da birçok hadis kitabında geçmektedir. Üçüncü dua namazda son oturuşta salli bârik dualarından sonra okunacak duadır. Hiz. Peygamber bu duada cehennem ve kabir azabından, deccâlin, hayatın ve ölümün fitnelerinden Allah’a sığınmıştır. Zikri geçen dua da bazı hadis kitaplarında bulunmaktadır. Dördüncü dua ise Allah’ın verdiği nimetlere şükredip, nankörlük yapmamayla ilgili rivayet olup; “Allah’ım nimetini nankörlüğe çevirmekten, onu tanıdıktan sonra inatla inkâr etmekten ve onu unutup övmemekten sana sığınırım” mealindeki rivayettir. Söz konusu dua sadece Hiz. Ömer’dan rivayet edilmiş ve araştırmanın neticesinde bir hadis kitabında geçtiği görülmüştür. İlk üç rivayet hadis âlimleri tarafından sahih olarak değerlendirilirken, son rivayet ise hasen olarak nitelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kur’an, Sahâbe, Dua, Teşehhüd.

Abstract

The Prophet (pbuh) conveyed the revelation which he received from Lord (Allah) perfectly in accordance with the order "O Prophet! Convey what has been revealed to you from your Lord (Allah). If you do not do so, you have not fulfilled your duty as a prophet..." (al-Ma'idah 5/67). It is a well-known fact that in addition to the duty of conveying the message, he also had the duties of explaining and legislation. He was also sent as a teacher. As a reflection of the duty of explaining and as a teacher, he explained the revelation (wahy) and taught Muslims the knowledge they would need to live the religion of Allah thoroughly. In this context, the Messenger of Allah repeated the matters of importance three times. However, he acted carefully to teach the Companions some knowledge that he considered important. Prayers are the first of this knowledge. The prayer, which means the contact of the creature with his Lord (Allah) and his begging to his Lord (Allah), is an indication that the creature knows his limit and understands the greatness of his Lord. For this reason, the Prophet (pbuh), who was an example for Muslims in all matters, prayed a lot and taught them to his Companions. He became more insistent on teaching some prayers, which attracted the attention of the Companions. Indeed, because of his insistence, the Companions had the impression that he was teaching them the Qur'an. For this reason, when they were narrating some prayers, firstly they would say that the Messenger of Allah taught us this prayer as if he were teaching a surah from the Qur'an, and then narrate the prayer in question. The Companions also mentioned that the Prophet did not show the same care when teaching some prayers. As a result of the research, no study was found regarding the narration "The Messenger of Allah used to teach us this prayer as if he were teaching a surah from the Qur'an." For this reason, it was considered important to investigate the narrations narrated with these words, and it was thought that collecting the prayers that the Prophet gave importance to together would contribute to the field of ḥadīth and ḥadīth students. Document scanning method, one of the qualitative research methods, was used in the study. For this reason, the narrations related to the aforementioned phrase were searched from the books of ḥadīth. As a result of the research, it was found out that there were four prayers mentioned with these wordings. The first of these prayers is the at-taḥiyyāt prayer, which is accepted by the imams of the sects as an important part of the salah. The mentioned prayer was narrated by many Companions and was included in many ḥadīth books, especially the famous ḥadīth collections. The second prayer is the istikhāra (decision) prayer, which is a famous prayer narrated by many of the Companions, too. This prayer is also mentioned in many books of ḥadīth. The third prayer is the prayer to be recited after the ṣalli-bārik salawat in the tashahhud of the salah. In this prayer, the Prophet (pbuh) took refuge in Allah from the torments of hell and the grave, from Dajjal, and from the fitnah of life and death. The mentioned prayer is found in some ḥadīth books, too. The fourth prayer is a narration about being grateful for Allah's blessings and not being ungrateful, which means "O Allah, I seek refuge in you from turning your blessing into ingratitude, from stubbornly denying it after recognizing it, and from forgetting it and not praising it." The prayer in question was narrated only by Umar and our research revealed that it was mentioned in a ḥadīth book. The first three narrations are considered sahih (authentic) by ḥadīth scholars, while the last narration is considered ḥasan (good).

Keywords: Ḥadīth, Qur'an, Companions, Prayer, Tashahhud.

Giriş

Allah (c.c.), Hz. Peygamber'i (s.a.v.) insanlara Kitab'ı ve hikmeti öğretmesi ve onları arındırması için göndermiştir.¹ Bu sebeple o, "Ben ancak bir muallim olarak gönderildim." buyurmuştur.² Hz. Peygamber, öncelikle Allah'ın kelamı olan vahyi insanlara tebliğ etmiş; yaşayarak ve anlatarak da tebyîn etmiştir. O, İslam'ı yaşarken kendilerine lazım olacak her bilgiyi ashabına en ince ayrıntısına kadar öğretmiştir. Onun ümmetine yakınlığı, babanın çocuğuna yakınlığı mesabesinde olup, baba çocuğu için gerekli olan her şeyi nasıl ona öğretirse o da ümmetine öğretmiştir. Hz. Peygamber bu gerçeği şu sözleriyle bildirmiştir. "Benim, size olan yakınlığım babanın çocuğuna olan yakınlığı gibidir. Size (her şeyi) öğretiyorum. Tuvalet ihtiyacınızı gidereceğinizde, yüzünüzü ve sırtınızı kibleye doğru dönmeyiniz. Üç taş ile taharetlenin; tezek ve kemikle taharetlenmeyiniz. Temizlikte sağ elinizi kullanmayınız." buyurmuştur.³ Nitekim aynı şeyi Selmân-ı Fârisî (öl. 36/656) de zikretmiştir. Ona, Peygamberiniz/arkadaşınız taharetlenme dâhil her şeyi size öğretti mi diye sorulduğunda, o "Evet, bizi büyük ve küçük abdest bozarken kibleye doğru dönmekten, sağ elle, üçten az taşla, kemik ve tezekle taharetlenmekten menetti" demiştir.⁴

Hz. Peygamber'in ashabına üzerinde durarak öğrettiği şeylerden biri de dualardır. Dua kulun, Allah karşısında acizliğini bilerek ondan istekte bulunmasıdır. Hz. Peygamber'in yaptığı ve ashâba öğrettiği birçok dua bulunmaktadır.⁵ O, sahâbenin bazı duaları öğrenmeleri konusunda ısrarcı olmuş ve onları öğrenmeleri için gayret sarf etmiştir. Bu sebeple sahâbe bazı dualar için

¹ *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), Âl-i İmrân 3/164.

² Ebû Muhammed 'Abdullah b. 'Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Fevâz Ahmed Zemerli - Hâlid es-Seb' el-Alemî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), "Mukaddime", 32 (No. 349); Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), "Sünnet", 17 (No. 229).

³ Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr el-Kureşî el-Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dimaşk: Dâru's-Sekâ, 1996), 2/204 (No. 1018); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 12/372 (No. 7409); İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, "Tahâret", 16 (No. 313); Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *el-Müctebâ mine's-Sünen es-Sünenü's-Şuğrâ*, thk. Abdülfettâh Ebû Gûdde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Tahâret", 36 (No. 40).

⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 39/107-108 (No. 23703), 112 (No. 23708), 118-119 (No. 23713); Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Müsnedü's-Şaîhi'l-muhtaşar bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Rasûlillah sallallâhu aleyhi ve sellem*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-Arabî, ts.), "Tahâret", 57; Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karra el-Belîlî (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), "Tahâret", 4 (No. 7); İbn Mâce, "Tahâret", 16 (No. 316).

⁵ Hz. Peygamber'in yaptığı dualar için bk. Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Amelu'l-yeom ve'l-leyle*, thk. Fârûk Hammâde (Beyrut: y.y., 1406/1985); Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Muhyiddîn Mestû (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1410); Ali Akpınar, *Bilinçli Dua İçin Peygamber Duaları* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2020).

Resûlullah Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi şu duayı bize belletirdi demişler; onları ezberlemeye ve başkalarına öğretmeye özel önem vermişlerdir. Hz. Peygamber'in sahâbeye bazı duaları öğretirken ise bu dualar kadar üzerinde durmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Mes'ûd (öl. 32/652-53) başka bir duayı rivayet ederken, Hz. Peygamber'in tahiyat duasını öğretirken ki itinayı göstermediğini bildirmektedir.⁶

Ashâbın bu benzetme ifadesini bazen farklı şeyler için de kullandığı anlaşılmaktadır. Nitekim sahâbenin, Allah Resûlü'nün savaşlarını da Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi çocuklarına bellettikleri görülmektedir. Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn (ö. 94/712) "Kur'an'dan bir sûre öğrenir gibi Hz. Peygamber'in savaşlarını öğrenirdik." demiştir.⁷

Sahâbenin 'Kur'an'dan bir sûre belletir gibi bize öğretirdi' sözünden Hz. Peygamber'in Kur'an'a ayrı bir önem verdiği ve hiçbir şeyi ona denk tutmadığı görülmektedir. Yine burada benzetilen Kur'an olup, teşbihte her zaman zayıf olan kuvvetli olana benzetildiği için sahâbe de bu duaları öğrenmeyi Kur'an öğrenmeye benzetmişlerdir. Bundan da Hz. Peygamber'in sahâbeye bir şey öğretirken Kur'an ile kendi sözü arasındaki farkı gösterdiği açık bir şekilde belli olmaktadır. Ayrıca bu teşbihten duaların harflerinin tam bir şekilde ezberlenmesi ve kelimelerinin tertibine dikkat edilmesinin yanında duada ziyade ve eksiklik yapmaktan menedilmesi de anlaşılmaktadır.

Ashâbın Hz. Peygamber Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi bize belletirdi diye zikrettiği dualar câlibi dikkattir. Sahâbenin söz konusu beyanla naklettiği rivayetlerle ilgili bir çalışmanın yapıldığı tespit edilememiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in öğretmede ısrar ettiği ve onların bu şekilde naklettiği duaların araştırılmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Böylece Hz. Peygamber'in önem verdiği duaların bir arada toplanmasının hadis alanına ve hadis tâliplerine faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca Resûlullah'ın sahâbenin öğrenmesi konusunda özellikle ısrar ettiği ve onlarda Hz. Peygamber'in Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi öğrettiği intibahı uyandırdığı duaları başta olmak üzere, günümüz Müslümanlarının da Allah Resûlü'nden nakledilen duaları ezberleyerek, okuyarak ve içeriğini kavrayarak hayatlarına yön vermelerinin önemli olduğu mülahaza edilmiştir. Bu nedenle söz konusu lafızlarla zikredilen rivayetler hadis kitaplarından taranmış ve araştırma sonucunda sahâbenin bu lafızla rivayet ettiği dört dua olduğu ortaya çıkmıştır. Bu dualar teşehhüd/tahiyat duası, istihâre duası, namazda son oturuşta okunacak dua ve nimete karşı nankörlük yapmama ile ilgili

⁶ Ebû Dâvûd, "Salât", 181 (No. 969); Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi ibn Balabân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414), 3/277 (No. 996).

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî b. Sâbit el-Bağdâdî Haţîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'u li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi*; thk. Maħmûd et-Taħhân (Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 1983/1403), 2/195; Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Omer b. Kesîr ed-Dimeşki, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuħsin et-Türkî (b.y.: Dâru Hicr, 1418/1997), 5/21.

duadır. Çalışmada bu duaların tahrîci ve değerlendirilmesi yanında ayrıca dualarda zikredilen ve vurgu yapılan konular nelerdir sorularına da cevap verilmeye çalışılmıştır.

1. Teşehhüd Duası

Sözlükte şehâdet getirmek ve tahiyata oturmak gibi anlamlara gelen teşehhüd,⁸ fıkhîta namaz kılariken oturulduğunda tahiyat duasını okumak olarak anlaşılmıştır.⁹

Tahiyat duası namazda okunması gereken önemli bir dua olup, Hz. Peygamber de sahâbeye bu duayı öğretmiş ve onların öğrenmeleri için ısrar etmiştir. Bu sebeple sahâbe, “Hz. Peygamber tahiyat duasını Kur’an’dan bir sûre belletir gibi bize öğretirdi.” demiştir. Sahâbenin sözünün Arapça metni hadis kitaplarında كَان رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ şeklinde geçmektedir.¹⁰ Birkaç rivayette Kur’an’dan bir sûre öğretir gibi yerine Kur’an talim eder gibi كَمَا يُعَلِّمُنَا الْقُرْآنِ tabiri de kullanılmıştır.¹¹ Ayrıca birer rivayette teşehhüdün yanında tekbir¹² ve hutbe de¹³ öğretirdi diye zikredilmiştir. Ancak bu iki rivayet de birer sahâbîden rivayet edilmiş ve onlardan itibaren isnaddaki birkaç râvî teferrüd etmiştir. Bu sebeple bu iki rivayet ferd/garîb hadis olmaktadır. Dolayısıyla bu iki rivayetin şâz olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴ Çünkü sadece teşehhüdün öğretildiğini

⁸ Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beirut: Dâru Şâdir, 1414/1993), 3/238.

⁹ Muḥammed b. Aḥmed es-Seraḥsî, *el-Mebsûṭ*, thk. Ḥalîl Muḥyiddîn el-Meyyis (Beirut: Dâru'l-Marife, 1414/1993), 1/27.

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/70 (No. 2892).

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/407 (No. 2665); Müslim, “Salât”, 60; Ebû Dâvûd, “Salât”, 181 (No. 974); Muḥammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir vd. (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Maṭbaati Muṣtafa el-Bâbî el-Ḥalebî, 1395), “Ebvâbü's-Salât”, 101 (No. 290).

¹² Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. el-Ḥasen eş-Şeybânî, *el-Âsâr*, thk. Ḥalîd el-Avvâd (Beirut: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008), 103; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed et-Ṭaberânî, *el-Mucemü'l-evsâf*, thk. Ṭâriḳ b. İvaḍullâh b. Muḥammed - 'Abdülmuşsin b. İbrahim el-Ḥuseynî (Kahire: Dâru'l-Ḥaremeyn, ts.), 2/227 (No. 1819). İki eserde de isnadda Hz. Peygamberle İmam Muḥammed arasında Câbir b. Abdullah, Vehb b. Keysân, Bilâl b. Mirdâs ve Ebû Hanîfe bulunmaktadır. Taberânî hadisin devamında, Ebû Hanîfe'nin Bilâl'den Bilâl'in de Vehb'den rivayette bu hadiste teferrüd ettiğini bildirmektedir.

¹³ Ebû Saîd el-Heys'em b. Kuleyb el-Binkesî eş-Şâşî, *el-Müsned*, thk. Maḥfûz er-Raḥmân Zeynullâh (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Ḥikem, 1410), 2/36 (No. 508); Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî el-Beyhaḳî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muḥammed Abdülkadir 'Aṭâ (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003), 7/237 (No. 13831). İki rivayet de aynı olup ikisinin de isnadında Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla İbn Mes'ûd ve devamındaki dört râvî aynı kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca İbn Mes'ûd'dan nakledilen diğer rivayetlerin hiçbirinde teşehhüd kelimesiyle birlikte hutbe kelimesi geçmemektedir.

¹⁴ Nitekim İmam Muḥammed'in Ebû Hanîfe'den naklettiği rivayeti, Ebû Yûsuf da hocası Ebû Hanîfe'den aynı isnadla nakletmiş ve o, teşehhüdle birlikte tekbiri zikretmemiştir. Onun rivayet ettiği hadis “Her rükû yaptığınızda, oturduğunuzda ve başınızı kaldırdığınızda tekbir getirin.” şeklinde olup, devamında

anlatan rivayetler birçok sahâbîden farklı kişiler tarafından nakledilmiştir. “Bazı rivayetlerde Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi” sözünün devamında tahiyat duası zikredilirken bazılarında zikredilmemiştir. Hz. Peygamber tahiyat duasını Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi bize belletirdi sözü İbn Mes'ûd,¹⁵ İbn Abbas (öl. 68/687-88)¹⁶ ve Câbir b. Abdullah (öl. 78/697)¹⁷ gibi sahâbîlerden rivayet edilmiştir. Tahiyat duası sahâbîlerin rivayetlerinde bazı kelime farklılıklarıyla nakledilmiştir. İbn Mes'ûd rivayeti şöyledir:¹⁸

التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين أشهد أن
لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله

İbn Mes'ûd rivayetlerinin çoğunda bize Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi şeklindeki çoğul kipi¹⁹ yerine, bana Kur'an'dan bir sûre belletir gibi كما يعلمني السورة من القرآن formatında tekil kip kullanılmıştır. O, Hz. Peygamber'in kendisine teşehhüdü öğretme esnasındaki durumunu, elim Resûlullah'ın avucunun içinde olduğu halde bana teşehhüdü öğretti diyerek ifade etmiştir.²⁰ Bundan da Hz. Peygamber'in ona olan sevgisi ve aralarındaki samimiyet görülmektedir. Yine o, Resûlullah yaşarken tahiyatı böyle okuduklarını, vefatından sonra ise السلام عليك أيها النبي yerine السلام علي şeklinde söylediklerini bildirmiştir.²¹ Ancak uygulama İbn Mes'ûd'un bildirdiği şekilde olmamış, Hz. Peygamber'in öğrettiği şekle tabi olarak devam etmiştir.

Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in Kur'an'dan bir sure öğretir gibi teşehhüdü öğrettiğini bildirmiştir. Ebû Yûsuf Ya'qûb b. İbrâhîm el-Enşârî, *el-Âsâr*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1355), 22 (No. 109). Ayrıca Ebû Nuaym el-İsfahânî, tekbîr kelimesinin olmayıp sadece teşehhüd kelimesinin bulunduğu rivayetin meşhur olduğunu bildirmiştir. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Müsnedü'l-İmâm Ebî Hanîfe (Rivâyetü Ebî Nuaym)*, thk. Nazr Muhammed el-Faryâbî (Riyad: y.y., 1415/1994), 62-63.

¹⁵ Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-muşannef fi'l-eḥâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Ḥût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 1/260 (No. 2986), 262 (No. 3004); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/49-50 (No. 3935); Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl el-Buḥârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, thk. Muştafa Dîb el-Buḡâ (Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1414/1993), “İsti'zân”, 28; Müslim, “Salât”, 59; Ahmed b. 'Alî Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs., 1404), 9/236 (No. 5347).

¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 1/262 (No. 3002); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/70 (No. 2892); Müslim, “Salât”, 60-61; İbn Mâce, “İkâmetü's-Salah”, 24 (No. 900); Nesâî, “Sehv”, 42, (No. 1278).

¹⁷ İbn Mâce, “İkâmetü's-Salah”, 24 (No. 902); Nesâî, “Tatbîk”, 103 (No. 1175); “Sehv”, 45 (No. 1281); Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, 4/163 (No. 2232).

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/49-50 (No. 3935); Buḥârî, “İstizân”, 28; Müslim, “Salât”, 55.

¹⁹ İbn Mes'ûd rivayetinde çoğul kipi kullanılan yer için bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 1/262 (No. 3004).

²⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 1/260 (No. 2986); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/49-50 (No. 3935); Buḥârî, “İsti'zân”, 28; Müslim, “Salât”, 59; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, 9/236 (No. 5347).

²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 7/49-50 (No. 3935); Buḥârî, “İsti'zân”, 28.

İbn Abbas rivayetinde tahiyyat duası şöyledir:²²

التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ، الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

Câbir b. Abdullah rivayetinde ise tahiyyat duası şu şekildedir:²³

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَسْأَلُ اللَّهَ الْجَنَّةَ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ

Görüldüğü gibi Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği duada diğerlerinden farklı olarak başında besmele ile sonunda cennet talebi ve cehennemden Allah'a sığınma kısımları bulunmaktadır. Câbir hadisinde, Câbir'den hadisi nakleden Ebû'z-Zübeyr'den Eymen b. Nâbil teferrüd etmiştir. Nesâî (ö. 303/915) bu rivayet hakkında Eymen b. Nâbil'e herhangi birinin tabi olduğunu bilmiyorum dedikten sonra Eymen'de herhangi bir problem olmadığını fakat hadisin metninin yanlış olduğunu ifade etmiştir.²⁴ Tirmizî (ö. 279/892), Câbir hadisini Buhari'ye sormuş, o da bunun hata olduğunu söylemiş ve doğru olanın Leys b. Sa'd → Ebû'z-Zübeyr → Tâvûs ve Saîd b. Cübeyr → İbn Abbas senediyle aktarılan hadis olduğunu söylemiştir.²⁵ Yine Tirmizî, Câbir rivayetinin mahfuz olmadığını bildirmiştir.²⁶ Bu sebeple olsa gerek Câbir b. Abdullah'tan nakledilen bu rivayete mezhep imamları ve âlimler itibar etmemiştir.

Tahiyyat duası yukarıda rivayetleri verilen üç sahâbîden başka Ebû Mûsâ el-Eş'arî (öl. 42/662-63), Hz. Âişe (öl. 58/678), İbn Ömer (öl. 73/693),²⁷ Hz. Ömer (öl. 23/644), Selmân-ı Fârisî (öl. 36/656), Abdullah b. Zübeyr (öl. 73/692), Ebû Saîd el-Hudrî (öl. 73/694),²⁸ Muâviye (öl. 60/680), Semüre b. Cündeb (öl. 60/680) ve Ebû Humeyd'den de nakledilmiştir.²⁹ Tirmizî, İbn Mes'ûd'un rivayet ettiği tahiyyat duasını naklettikten sonra İbn Mes'ûd hadisinin birçok kişiden rivayet edildiğini ve onun teşehhüd mevzusunda Hz. Peygamber'den nakledilen en sahih hadis olduğunu bildirmiştir. Yine o, ashâb ve tâbiînden olan ilim ehlinin çoğunun uygulamasının İbn Mes'ûd'un naklettiği rivayet üzere olduğunu ifade etmiş; Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve İshâk b. Râhûye'nin (ö. 238/853) görüşünün de bu yönde olduğunu söylemiştir.³⁰ İmam Şâfiî (ö. 204/820), İbn Abbas'ın *Sahîhu Müslim*'de rivayet ettiği

²² Müslim, "Salât", 60; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salâh", 24 (No. 900).

²³ İbn Mâce, "İkâmetü's-Salâh", 24 (No. 902); Nesâî, "Tatbîk", 103 (No. 1175); "Sehv", 45 (No. 1281).

²⁴ Nesâî, "Sehv", 45 (No. 1281).

²⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/202 (No. 2830).

²⁶ Tirmizî, "Ebvâbü's-Salât" 101 (No. 290).

²⁷ Tirmizî, "Ebvâbü's-Salât", 100 (No. 289).

²⁸ Fahrettin Atar, "Teşehhüd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/563.

²⁹ Zeynüddin Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çev. Ahmed Naim - Kamil Miras (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1983), 2/879.

³⁰ Tirmizî, "Ebvâbü's-Salât", 100 (No. 289).

teşehhüdü tercih ederken, İmam Mâlik (ö. 179/795) ise Hz. Ömer'in minberde rivayet ettiği teşehhüdü okumayı tercih³¹ etmiştir.³²

Sahâbe, Hz. Peygamber'in tahiyat duasını öğretirken ki gayretinden Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi öğrettiği izlenimini edinmiş ve diğer dua öğretiminden farklılığı belirtmek için olsa gerek böylesi bir ifadeyi söylemişlerdir. Hz. Peygamber bu duayı öğretmeye neden bu kadar önem vermiştir? Tahiyat duası niçin önemlidir? Gibi soruların cevabı aşağıda zikri geçen merfû ve mevkuf rivayetlerden anlaşılmaktadır.

Abdullah b. Mes'ûd, *Allah Resûlü Kur'an'dan bir sûre belletir gibi teşehhüdü öğretirdi* dedikten sonra Hz. Peygamber'in "Onu öğrenin, çünkü teşehhüdsüz namaz olmaz." buyurduğunu bildirmiştir.³³ Ayrıca Hz. Peygamber her iki rekâta oturduğunda tahiyatı okumuş ve okumayı da emretmiştir.³⁴ Hz. Ömer³⁵ ve İbn Mes'ûd'da *teşehhüdsüz namaz olmayacağını* söylemişlerdir.³⁶ Yine İbn Mes'ûd "Teşehhüd namazın tamamlayıcısıdır." demiştir.³⁷ Bu sebeple teşehhüdü okumak namazın önemli şartlarından biri olarak görülmüştür. Nitekim dört mezhep imamından İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel son oturuşta tahiyat okumayı farz, Ebû Hanîfe vacip ve İmam Mâlik ise sünnet olarak değerlendirmiştir.³⁸

³¹ Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Omer b. Kesîr ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minin Ebî Hâfız Ömer b. Hattâb ve akvâlihü ulâ eboâbi'l-ilm*, thk. İmâm b. İmâm b. Ali (Mısır: Dâru'l-Fellâh, 1430), 1/226-228. Duanın Arapçası şöyledir: التحيات لله، الزاكيات لله، الطيبات، الصلوات لله، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله، السلام علينا، وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً عبد الله ورسوله

³² Tahiyat duasının sened ve metin tahlili ve sahih hadisler arasından teşehhüd rivayetlerinin tercihi ile ilgili bk. Selim Demirci, "Sahih Hadisler Arası Tercih Sebepleri Açısından Teşehhüd Rivayetleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/30 (30 Aralık 2016), 371-398; Mustafa Aydın, "Tahiyat Duası ile İlgili Rivâyetlerin İsnad ve Metin Tahlili", *Turkish Academic Research Review* 8/1 (25 Mart 2023), 207-230.

³³ Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr el Atekî el-Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr (el-Mensûr bi-ismi'l-Bahrü'z-zehhâr)*, thk. Mañfûzurrahmân Zeynullâh vd. (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009), 5/17 No. 1571); Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Añmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. 'Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 10/51 (No. 9922). Bazı rivayetlerde onu öğrenin kısmı olmadan, "Teşehhüdsüz namaz olmaz." diye geçmektedir. Bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/528 (No. 3963).

³⁴ Zebîdî, *Tecridi Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 2/869.

³⁵ Şeybânî, *el-Âsâr*, 193-194; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-Şanânî Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, thk. Hâbibürrahmân el-Azamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403), 2/206 (No. 3080), 355 (No. 3685), 528 (No. 2964); İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 2/254 (No. 8713, 8715); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/200 (No. 2824).

³⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/200 (No. 2824); Ebû Bekr Añmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsevcirdî el-Beyhakî, *el-Hilâfiyyât beyne'l-İmâmeyn eş-Şâfiî ve Ebî Hanîfe ve Aşhâbih*, thk. Heyet (Kahire: y.y., 1436/2015), 3/193 (No. 2282).

³⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/528 (No. 3964); Beyhakî, *el-Hilâfiyyât beyne'l-İmâmeyn eş-Şâfiî ve Ebî Hanîfe ve Aşhâbih*, 3/194 (No. 2284).

³⁸ Vecdî Akyüz (ed.), *Mukayeseli İbadetler İlmihali* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000), 1/160; Recep Tuzcu - Mustafa Karabacak, *Hadislerde Namazın Rükünleri* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2022), 177-179.

Resûlullah'ın teşehhüdü talimi esnasındaki şu olay dikkate şayandır. Hz. Peygamber bir gün bir sahâbîye tahiyyatı öğretirken sahâbî kelime-i şehadeti "ve eşhedü enne Muhammeden rasûlühû ve abdühû" diyerek okumuş; bunun üzerine Hz. Peygamber "Ben Peygamber olmadan önce kul idim, abdühû ve rasûlühû de" buyurmuştur.³⁹ Hz. Peygamber teşehhüdü öğretirken anlam bozulmasa da kelimelerin takdim ve tehirine dikkat etmiş; lafızların öğrettiği şekilde ve sırada olmasına özen göstermiştir.

Sahâbenin de Kur'an öğretir gibi tahiyyatı tâbîine öğrettiği görülmektedir. Esved b. Yezîd en-Nehaî (öl. 75/694) "Abdullah b. Mes'ûd, Kur'an'dan bir sûre belletir gibi teşehhüdü bize öğretti." demiştir.⁴⁰ Buradan Hz. Peygamber'in öğretirken gösterdiği çabanın benzerini, sahâbenin de kendisinden sonraki nesil olan tâbîin nesline aynı özenle öğrettikleri görülmektedir. Bundan da tahiyyat duasının sonraki nesillere talim ve tatbik edilerek sağlam bir şekilde ulaştırıldığı anlaşılmaktadır.

2. İstihâre Duası

İstihâre sözlükte, Allah'tan hayırlı olanı istemek demektir. Terim olarak ise yapılacak önemli bir işten önce Allah katında hayırlı olanı iki rekât nafîle namaz kıldıktan sonra dua ederek Allah'tan istemek anlamına gelmektedir.⁴¹ Hz. Peygamber yapılacak bu duayı ahabına öğretmiştir. İstihâre dünyevi ve uhrevi bakımdan hayırlı olup olmayacağı net bilinemeyen şeyler için yapılır. İbadetler gibi mutlak iyi veya haramlar gibi mutlak kötü şeyler için istihâre yapılmaz.

Sahâbenin "Hz. Peygamber, Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi bize öğretirdi." dediği dualardan biri de istihâre duasıdır. Dua, bu ifadelerle sahâbeden Câbir b. Abdullah,⁴² İbn Mes'ûd,⁴³ İbn Ömer⁴⁴ ve İbn Abbas'tan⁴⁵ nakledilmiştir. Ayrıca dua, zikri geçen ön bilgi olmaksızın, bazı kelime farklılıklarıyla Ebû Eyyûb el-Ensârî,⁴⁶ Ebû Saîd el-Hudrî,⁴⁷ ve Ebû Hüreyre'den⁴⁸ de rivayet edilmiştir.⁴⁹ Hz.

³⁹ Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, 2/205 (No. 3076). Rivayet mürseldir, fakat ricâli sikadır. Bk. Zebîdî, *Tecridi Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 2/880.

⁴⁰ Ebû Nuaym el-İşfahânî, *Müsnedü'l-İmâm Ebî Hanîfe (Rivâyetü Ebî Nuaym)*, 80.

⁴¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 209; Salim Öğüt, "İstihâre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/333.

⁴² İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 6/52 (No. 29403); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/55-56 (No. 14707); Buḥârî, "Tatavvu", 1; "Deavât", 48; "Tevhîd", 10; Ebû Dâvûd, "Vitr", 31 (No. 1538); Tirmizî, "Vitr", 18 (No. 480); İbn Mâce, "İkâmetü's-Salâh", 188 (No. 1383); Nesâî, "Nikâh", 27 (No. 3253).

⁴³ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed et-Ṭaberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, thk. Muḥammed Şekûr Maḥmûd el-Ḥâc Emrîr (Beyrut; Amman: el-Mektebü'l-İslâmî; Dâru 'Ammâr, 1405/1985), 1/316 (No. 524).

⁴⁴ Ṭaberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/196 (No. 11477).

⁴⁵ Ṭaberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/196 (No. 11477).

⁴⁶ İbn Hibbân, *Sahîh*, 9/348 (No. 4040); Ṭaberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/133 (No. 3901).

⁴⁷ Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsned*, 2/497 (No. 1342); İbn Hibbân, *Sahîh*, 3/167 (No. 885).

Ebû Bekir ise Hz. Peygamber'den *Allah'ım bana hayırlısını ver ve benim için hayırlı olanı seç* anlamında rivayet etmiştir.⁵⁰ Ayrıca istihâre yapmaya teşvikle ilgili Enes b. Mâlik⁵¹ ve Ebû Saîd el-Hudrî'den de⁵² hadis aktarılmıştır.

“Resûlullah Kur'an'dan bir sûre belletir gibi bize istihâreyi öğretirdi.” lafzıyla birlikte nakledilen istihâre dualarının en meşhuru, Câbir b. Abdullah'tan rivayet edilendir.⁵³ Bu hadis *Sahîh-i Müslim* dışında *Kütüb-i Sitte*'nin hepsinde birkaç lafız farklılığı ile rivayet edilmiş olup hadisin anlamı şu şekildedir. Câbir b. Abdullah şöyle demiştir: Resûlullah bizlere Kur'an'dan bir sûre belletir gibi, her iş için istihâre yapmayı öğretiyor ve şöyle buyuruyordu:

“Biriniz bir iş yapmak istediğinde, farz namazdan ayrı olarak iki rekât namaz kılın ve şöyle söylesin: Allah'ım! Senin ilminle senden hayırlı olanı istiyorum, kudretinden güç istiyorum. Senin büyük lütfundan talep ederim. Çünkü senin gücün her şeye yeter, benimki yetmez; sen bilirsin, ben bilemem. Şüphesiz sen bütün gizlilikleri bilersin. Allah'ım! Eğer bu iş senin ilminde benim dinim, dünyam ve ahiretim için hayırlı ise onu yapmayı bana nasip et, kolaylık ver ve onu bana mübarek kıl. Şayet bu iş senin ilminde benim dinim, dünyam ve ahiretim için kötü ise onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hayır nerede ise onu bana nasip eyle, sonra da gönlümü bu sonuca râzı eyle!” Hz. Peygamber sözüne devamla, “Sonra isteğini söylesin” buyurdu.⁵⁴

Hadisin bazı varyantlarında Resûlullah bize bütün işlerde istihâre yapmayı öğretirdi⁵⁵ şeklindeki ifadeden dolayı her işte istihâre yapılması gerektiğini söyleyen âlimler olmuştur. Nitekim Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451) “Kişinin küçük görmesi ve önem vermemesi sebebiyle herhangi bir işte istihâreyi terk etmesi sebebiyle küçük gördüğü şeyi yapmasında veya terkinde belki büyük bir zarar dokunabilir.” dedikten sonra “Sizden biriniz ayakkabısının bağına varıncaya kadar

⁴⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, 3/168 (No. 886).

⁴⁹ Hadisin isnad değerlendirilmesi ve duadaki lafız farklılıkları için bk. Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedrü'ddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Şaḥîḥi'l-Buḥârî* (Beyrut: Dâru İḥyâ'it-Turâsî'l-Arabî, ts.), 7/222-723.

⁵⁰ Duanın Arapçası şöyledir. اللَّهُمَّ خِرْ لِي وَاخْتَرْنِي. İsnadda bulunan Zenfel b. Abdullah'ın zayıflığı sebebiyle hadisin zayıf olduğuna hükmedilmiştir. Tirmizî, “Deavât”, 91 (No. 3516).

⁵¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsâf*, 6/365 (No. 6627); Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, 2/175 (No. 980).

⁵² Tirmizî, “Kader”, 15 (No. 2151).

⁵³ Câbir rivayetinin hepsinde Câbir'den hadisi rivayet eden Muhammed b. el-Münkedir'den, Abdurrahman b. Ebü'l-Mevâlî ferretü'd etmiştir. Tirmizî, Yahyâ b. Maîn, Ebü Dâvûd ve Nesâî başta olmak üzere ilim ehlinin çoğu Abdurrahman'ın sika olduğunu söylemişlerdir. Tirmizî, Buḥârî'ye tabi olarak hadisin sahih olduğunu söylemiş ve Abdurrahman'dan başta Süfyân es-Sevrî olmak üzere birçok imamın hadis rivayet ettiğini bildirmiştir. bk. Bedrü'ddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7/222.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/55-56 (No. 14707); Buḥârî, “Tatavvu”, 1; “Deavât”, 48; “Tevhîd”, 10; Ebü Dâvûd, “Vitr”, 31 (No. 1538); Tirmizî, “Vitr”, 18 (No. 480); İbn Mâce, “İkâmetü's-Salâh”, 188 (No. 1383); Nesâî, “Nikâh”, 27 (3253).

⁵⁵ Buḥârî, “Deavât”, 48; “Tevhîd”, 10.

her şeyi rabbinden istesin" hadisini buna delil getirmiştir.⁵⁶ Yine o, "Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi sözü istihârenin önemine işaret olduğu gibi istihâre yapmayı tekid ve teşvik etmektedir." der.⁵⁷ Nevevî (ö. 676/1277) de her iş için istihâre yapmanın müstehâb olduğunun istihâre hadisinden anlaşıldığını ifade ettikten sonra "Allah daha iyi bilir ama istihâre yapıldıktan sonra kalbin ferahlık duyduğu şey yapılır." demektedir.⁵⁸

İstihâre ile ilgili önemli diğer bir şey ise kişi, istihâre sonucunda o işi yapıp yapmama konusunda net bir neticeye ulaşamazsa istihâreyi tekrar edebilir mi konusudur. İbnü's-Sünnî'nin (öl. 364/975) naklettiği bir hadise göre Hz. Peygamber Enes b. Mâlik'e "Enes! Bir iş yapacağında yedi defa istihâre et! Sonra kalbine ilk doğan şeye bak, çünkü hayır ondadır." buyurmuştur.⁵⁹ Bu rivayete göre istihâre tekrar edilebilir. Ancak isnadındaki İbrahim b. Berâ⁶⁰ sebebiyle hadis, çok zayıf olarak değerlendirilmiştir. Bu rivayet delil olarak kullanılmasa bile Hz. Peygamber dua ettiğinde üç defa dua ederdi hadisi,⁶¹ istihâre de tekrar olabileceğine bir delildir.⁶²

Geleceği sadece Allah bilir. İnsan ise gaybı bilemediğinden ilk bakışta bir şeyi iyi olarak düşünse de onun neticesinden güvende olamaz. Bu nedenle Hz. Peygamber, insanın gelecekte olacak hayrı elde edebilmesi için her şeyi bilen Allah'ın ilim ve kudretinden yardım istemesini insanlara tavsiye etmiş ve bunu da istihâre duası ile öğretmiştir. Kişinin Allah'tan yardım istemesi ve ona dua etmesi sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Ancak insanın rabbine güvenmesi ve ondan hayırlı olanı talep etmesi insanda bir güven hissi doğuracak ve Allah'ın takdirine rıza göstermesine sebep olacaktır. Cahiliye döneminde insanlar yapmayı diledikleri bir şeyin haklarında iyi veya kötü sonuçlar ortaya çıkaracağını kavramak için fal, fal okları, remil veya buna benzer şeylere başvuruyorlardı. Hz. Peygamber ise bunun doğrusunun kişinin her şeyi bilen rabbinden istemesi olduğunu istihâre duası ve diğer dualarla Müslümanlara öğretmiş ve Müslümanlar da buna her zaman riayet etmişlerdir. Hz. Peygamber'in bu öğretilerine inanan ve onları hayatında uygulayan çağımız insanı da her şeyin sahibi olan ve her şeyi bilen

⁵⁶ Bedrü'ddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7/223.

⁵⁷ Bedrü'ddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7/223.

⁵⁸ Nevevî, *el-Ezkâr*, 213.

⁵⁹ Aḥmed b. Muḥammed ed-Dîneverî İbnüs-Sünnî, *Amelu'l-yevm ve'l-leyle sülûkü'n-Nebî me a Rabbihî âzze ve celle ve muâşeretuhu me'n-l-ibâd*, thk. Kevs.er el-Berenî (Cidde: Beyrut: Muessesetu 'Ulûmi'l-Kur'ân, ts.), 550.

⁶⁰ Ebû Hâtim Muḥammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine'l-Muḥaddisîn*, thk. Ḥamdî 'Abdulmecîd (Riyad: Dâru's-Şemî, 1420/2000), 2/117; Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî el-Cürcânî İbn Adî, *el-Kâmil fî duâfâ'i'r-ricâl*, thk. Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd, 'Alî Muḥammed Muavviḍ (Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/411; Bedrü'ddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7/225.

⁶¹ Müslim, "Cihâd ve Siyer", 39; Aḥmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/312 (No. 3769).

⁶² Bedrü'ddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7/225.

rabbinin ilmine ve kudretine kendini teslim ederek günümüz dünyasının cahil uygulamalarından kurtulacak ve iç huzuru elde edebilecektir.

3. Namazda Son Oturuşta Okunacak Dua

Hız. Peygamber Müslümanları namazın son oturuşunda teşehhüdden sonra istedikleri duayı okuma konusunda serbest bırakmış⁶³ ve onlara bazı dualar öğretmiştir.⁶⁴ Bu dualardan biri de "Allah'ım cehennem azabından, kabir azabından, mesih deccalin fitnesinden, yaşamın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım" anlamındaki duadır.⁶⁵

Hız. Peygamber'in öğrettiği bu duanın bazı tariklerinde كَانَ يُعَلِّمُهُمْ هَذَا الدُّعَاءَ كَمَا "Hz. Peygamber onlara Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi bu duayı öğretirdi." şeklinde sahâbenin sözü bulunmaktadır. Dua bu açıklamayla birlikte sahâbeden Abdullah b. Abbâs ve Ebû Hüreyre'den nakledilmiştir. İbn Abbâs'dan gelen rivayet, meşhur olup birçok hadis kitabında yer almaktadır.⁶⁶

İbn Abbas'tan nakledilen rivayetin geçtiği hadis kitaplarından Buhârî'nin *el-Edebül-Müfred*'i ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde hadis, İbrahim b. el-Münzir → Bekr b. Süleym es-Savvâf → Humeyd b. Ziyâd el-Harrâd → Küreyb Mevlâ İbn Abbas → İbn Abbas isnadıyla kaydedilmiştir. İmam Mâlik ise rivayeti Ebû'z-Zübeyr → Tâvûs → İbn Abbas tarikiyle nakletmiş;⁶⁷ hadisi kendisinden pek çok kişi rivayet etmiştir.⁶⁸

Ebû Hüreyre'den nakledilen hadis ise sadece Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. İsnadda sırasıyla Ebû Hüreyre → A'rec → Ebû'z-Zinâd → Mâlik → İsmail b. Ömer ve Ahmed b. Hanbel bulunmaktadır.⁶⁹ Hem bu

⁶³ Müslim, "Salât", 55-58; Ebû Dâvûd, "Salât", 181 (No. 968); Dârimî, "Salât", 84 (No. 1340).

⁶⁴ Bazıları için bk. Nevevî, *el-Ezkâr*, 135-137; Tuzcu - Karabacak, *Hadislerde Namazın Rükünleri*, 180-182.

⁶⁵ Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salâh", 134; Ebû Dâvûd, "Salât", 365 (No. 1542); Tirmizî, "Deavât", 79 (No. 3494). Duanın Arapça metni şudur. الْمَسِيحِ الدَّجَالِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ وَالْمَمَاتِ

⁶⁶ Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes el-Medenî, *el-Muvattâ'*; thk. Muḥammed Muḥṣafâ el-'Azamî (Abu Dabi: Muessesetu Zâyid b Sultân, 1425/2004), "el-Kur'an", 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/61 (No. 2168), 4/440 (No. 2709), 5/40 (No. 2838); Ebû 'Abdullah Muḥammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buḥârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muḥammed Fu'âd 'Abdülbâkî (Beyrut: Daru'l-Beṣâ'iri'l-İslamiyye, 1409), 1/241; Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salâh", 134; Ebû Dâvûd, "Salât", 365 (No. 1542); Tirmizî, "Deavât", 79 (No. 3494); Nesâî, "Cenâiz", 115 (No. 2063); "İstiâze", 50 (No. 5512); İbn Mâce, "Dua", 3 (No. 3840); İbn Hibbân, *Sahîh*, 3/280 (No. 999).

⁶⁷ Mâlik b. Enes, "el-Kur'an", 33.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/61 (No. 2168), 4/440 (No. 2709), 5/40 (No. 2838); Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salâh", 134; Ebû Dâvûd, "Salât", 365 (No. 1542); Tirmizî, "Deavât", 79 (No. 3494); İbn Mâce, "Dua", 3 (No. 3840); Nesâî, "Cenâiz", 115 (No. 2063); "İstiâze", 50 (No. 5512); İbn Hibbân, *Sahîh*, 3/280 (No. 999).

⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/178 (No. 2342).

rivayet hem de İbn Abbâs'tan nakledilen meşhur rivayetin isnadında İmam Mâlik yer almaktadır. Hadis her iki isnad yönüyle de sahih olarak değerlendirilmiştir.

Hız. Peygamber bazı rivayetlerde aktarılan bilgilere göre son oturuşta zikri geçen dört şeyden Müslümanların Allah'a sığınmasını emretmiş ve "dört şeyden Allah'a sığın" buyurmuştur.⁷⁰ Allah'a sığınılması gereken dört şeyin birincisi cehennem azabıdır ki Kur'an'da birçok ayette cehennem azabı zikredilmiş ve ondan korunmamız gerektiği beyan edilmiştir. İkinci olarak kabir azabından Allah'a sığınılması tavsiye edilmiş; bazı ayetlerde ona işaret edilmiş⁷¹ ve hadislerde ondan bahsedilmiştir.⁷² Üçüncü olarak deccalden sığınılması tavsiye edilmiştir. Hız. Peygamber, her peygamberin deccale karşı ümmetini uyardığını bildirmiş,⁷³ ayrıca onunla ilgili başka bilgiler de nakletmiştir.⁷⁴ Son olarak da hayatın ve ölümün fitnesinden Allah'a sığınmasını emretmiştir. Hayatın fitnesi/imtihanı ailede, malda, dinde ve daha birçok şeyde olabilir. Bu sebeple Hız. Peygamber sabah ve akşam vakitlerine ulaştığında "Allah'ım dünyada ve ahirette senden afiyet isterim. Allah'ım dinim, dünyam, ailem ve malım konusunda senden af ve afiyet isterim" duasını okumayı asla terk etmemiştir.⁷⁵ Yine Hız. Peygamber "İnsanlara fitne murad ettiğinde beni imtihan etmeden katına al" diye dua etmiştir.⁷⁶ Ölümün fitnesi ise kabir fitnesi ve ölüm anındaki fitne olarak yorumlanmıştır.⁷⁷

Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi öğretirdi, sözünden bu duaya ihtimam gösterilmesi ve onu ezberleyip okumaya önem verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim bazı rivayetlerde söz konusu dua "söyleyin"⁷⁸ ve "sığın"⁷⁹ lafızlarıyla emir şeklinde gelmiştir. Bu yüzden seleften bazıları bu duanın okunmasının vâcip olduğu kanaatine varmışlar ve bunu bilerek terk edenin namazı iade etmesi gerektiğini söylemişlerdir.⁸⁰ Nitekim hadisin tâbiîn ravisi Tâvus (ö. 106/725) duanın okunmasının vâcip olduğuna kail olmuş ve oğluna namazda bu duayı

⁷⁰ Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salâh", 130; Ebû Dâvûd, "Salât", 183 (No. 983); İbn Mâce, "İkâmetü's-Salâh", 26 (No. 909).

⁷¹ el-Mü'min 40/46; Nûh 71/25.

⁷² Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salâh", 134, "Cenâiz", 86; Ebû Dâvûd, "Salât", 365 (No. 1542).

⁷³ Müslim, "Fiten", 101; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/170 (No. 12770).

⁷⁴ Müslim, "Fiten", 100-111.

⁷⁵ Ebû Dâvûd, "Edeb", 109 (No. 5074); İbn Mâce, "Dua", 14 (No. 3871); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8/403 (No. 4785).

⁷⁶ Mâlik b. Enes, "el-Kur'ân", 40; Tirmizî, "Tefsîr", 38 (No. 3233); Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Aşmed eṭ-Ṭaberânî, *ed-Duâ*, thk. Muştafâ Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413), 419 (No. 1416).

⁷⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh İbn 'Abdülber en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaṭṭa' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Muştafâ b. Aşmed el-Alevî, Muḥammed 'Abdulkebir el-Bekrî (Mağrib: Vizâratu 'Umumi'l-Evḳâf ve'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1387/1967), 12/186.

⁷⁸ Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salâh", 134; Nesâî, "Cenâiz", 115 (No. 2063); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/40 (No. 2838).

⁷⁹ Müslim, "Mesâcid ve Mevâziu's-Salâh", 132; Nesâî, "İstiâze", 50 (No. 5513).

⁸⁰ Ebû'l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddîn ed-Dihlevî, *Lemeâtü't-tenkih fi şerhi Mişkâtî'l-Mesâbih*, thk. Takıyyüddîn en-Nedvî (Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, ts.), 3/76.

okumadığında namazı iade etmesini emretmiştir.⁸¹ Bu bilgiyi nakleden Müslim (ö. 261/875), "Çünkü Tâvus bunu üç veya dört kişiden rivayet etmiştir." demektedir.⁸² Cumhur ise duayı namazda okumanın müstehab olduğu görüşündedir.⁸³ Nitekim Nevevî (ö. 676/1277), Tâvus'un vâcip olduğuna inandığı için değil, oğlunu eğitmek ve bu duayı iyice öğrenmesini istemesi sebebiyle böyle söylemiş olabileceğini belirtir.⁸⁴

4. Nimete Karşı Nankörlük Yapmama ile İlgili Dua

Sahâbenin "Hz. Peygamber, Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi bize öğretirdi." dediği bir dua da *اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَبَدَلَ نِعْمَتَكَ كُفْرًا، أَوْ أَنْ أَحْجَدَهَا بَعْدَ إِذْ عَرَفْتُهَا، أَوْ أَنْ أَنْسَاهَا فَلَا أُتْنِي بِهَا* "Allah'ım nimetini nankörlüğe çevirmekten, onu tanıdıktan sonra inatla inkâr etmekten ve onu unutup övmemekten sana sığınırım." duasıdır.⁸⁵ İbn Kesîr (ö. 774/1373) duayı *Müsnedü'l-Fârûk*'un tefsir bölümünde İbrâhim Sûresi'yle ilgili babta zikretmiş fakat *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* isimli tefsirinde nakletmemiştir. İbrahim Sûresi'nde "O, size istediğiniz her şeyi verdi. Eğer Allah'ın nimetini saymaya kalksanız sayamazsınız. Gerçekten insan çok zalim ve nankördür."⁸⁶ buyrulmuştur. Yine aynı sûrede "Allah'ın nimetini nankörlükle değiştirenleri görmedin mi?"⁸⁷ denmektedir. Ayrıca Duhâ Sûresi'nde "Rabbinin nimetini anlat."⁸⁸ buyrulmaktadır. Muhtemelen Hz. Peygamber zikri geçen ayetlerden mülhem olarak ilgili duayı okumuştur.

Hadisi Hz. Peygamber'den rivayet eden sahâbî Hz. Ömer olup *كان رسول الله صلى* Resûlullah bize, Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi şu kelimeleri belletirdi, sözünden sonra rivayet etmiştir. Hadisin isnadında sırasıyla Evzâî → Eyyûb b. Musa → Sâlim b. Abdullah → Hz. Ömer bulunmaktadır. Sâlim dedesi Ömer'den hadis işitmemiş olup ikisi arasında isnadda inkıtâ vardır. İbn Kesîr, İsmâîlî'nin (ö. 371/982) bu rivayeti Evzâî'nin hadisleri arasında zikrettiğini ve Sâlim b. Abdullah ile Hz. Ömer arasında inkita olması sebebiyle hadisin hasen olduğunu söylemiştir.⁸⁹

Hadis, İbn Kesîr'in bu eseri dışında başkaca herhangi bir kaynaktan tespit edilememiştir. İbn Kesîr'in zikri geçen eseri günümüze ulaşmayan bazı kitaplarda

⁸¹ Müslim, "Mesâcid ve Mevâzu's-Salâh", 134.

⁸² Müslim, "Mesâcid ve Mevâzu's-Salâh", 134.

⁸³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en Nevevî, *el-Minhâc şerhu Şaḥîhi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972), 5/89; Ebû'l-Hasen Nûrûddîn 'Alî b. Sulţân el-Kârî, *Mirķātu'l-mefâtîḥ Şerhu Mişkâti'l-meşâbih* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422/2002), 2/753.

⁸⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, 5/89.

⁸⁵ İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk*, 2/551.

⁸⁶ İbrâhim 13/34.

⁸⁷ İbrâhim 13/28.

⁸⁸ ed-Duhâ 93/11.

⁸⁹ İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk*, 2/551.

geçen bilgileri günümüze aktarması sebebiyle önemli bir kaynak eserdir.⁹⁰ İbn Kesîr'in bu rivayeti aldığı ve faydalandığı eserlerden biri de Ebû Bekr İsmâîlî'nin *Müsnedü Ömer* isimli kitabıdır.⁹¹ İsmâîlî'nin bu eserinin yaklaşık 100 ciltlik *el-Müsnedü'l-kebir*'inin Hz. Ömer rivayetleri olduğu bildirilmektedir.⁹² Zehebî (ö. 748/1348) *Müsnedü Ömer*'in iki cilt olduğunu zikretmiştir.⁹³ Zikredilen bilgilerden bazı eserlerin günümüze ulaşmaması sebebiyle az da olsa bir kısım rivayetlerin kaybolduğu ve bazı rivayetlerin de ilk dönemde yazılan kitaplardan nakleden sonraki dönem âlimlerinin eserleriyle zamanımıza ulaştığı anlaşılmaktadır. Bahsi geçen duanın da bu tür rivayetlerden olduğu söylenebilir.

Hz. Ömer'in rivayet ettiği bu dua, Ömer b. Abdülazîz'in yaptığı dua olarak da nakledilmiştir. Ömer b. Abdülazîz'in oğlu Abdullah, babası Ömer b. Abdülazîz'in Allah'ın kendisine lütfettiği bir nimet gördüğünde "Allah'ım nimetini nankörlüğe çevirmekten, onu tanıdıktan sonra inatla inkâr etmekten ve onu unutup övmemekten sana sığınırım." diye dua ettiğini bildirmektedir.⁹⁴ Dua bu şekliyle tâbîn sözü olmakta ve onun maktu rivayet olduğu görülmektedir. Ömer b. Abdülazîz, Hz. Ömer'in torunlarından. Hz. Ömer tarafından rivayet edilen duanın torunları tarafından okunmasından Hz. Ömer'in çocuklarına bu duayı öğrettiği, onların da çocuklarına silsile olarak öğrettiği anlaşılmaktadır. Bundan da sahâbe nesli ve devamındaki Müslüman neslin bildikleri hayırlı ve faydalı bir bilgiyi aile efradına öğretmekten geri durmadıkları ortaya çıkmaktadır. Ömer b. Abdülazîz'in duayı Hz. Peygamber'e nispet etmemesi, duanın Hz. Peygamber tarafından yapıldığını bilmeyip aile büyüklerinin yaptığı bir dua olarak okuması veya bunu bildiği halde Hz. Peygamber'in yaptığı bir dua olduğunu özel olarak bildirmemiş olması sebebiyle olabilir.

Sonuç

Kur'an'da onlara kitabı ve hikmeti öğreten şeklinde tanımlanan Hz. Peygamber, muallim olarak gönderildiğini bildirmiştir. Müslümanlara örnek olarak

⁹⁰ Bu eserler için bk. İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk*, 1/34.

⁹¹ İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk*, 1/34.

⁹² Muhammed b. Ca'fer Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe li beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müserrefe*, thk. Muhammed el-Muntasır b. ez-Zemzemî (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1421), 65; Emin Âşıkutlu, "İsmâîlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/127.

⁹³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru alâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1405/1985), 16/293; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 3/106.

⁹⁴ Ebû Bekr 'Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî İbn Ebü'd-Dünyâ, *eş-Şükr*, thk. Bedr el-Bedr (Kuveyt: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1400/1980), 26; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsevcirdî el-Beyhakî, *Şuabü'l-imân*, thk. 'Abdulaliyy 'Abdulhamîd (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 6/302 (No. 4225). Ömer b. Abdülazîz'in yaptığı dua Hz. Peygamber'den nakledilen dua ile anlam olarak aynı olup, sadece iki kelimenin eş anlamlısı kullanılmıştır. Duanın Arapçası şudur. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَتَدَبَّلَ بِنِعْمِكَ كُفْرًا، أَوْ أَكْفُرَ بِهَا. بَعْدَ مَعْرِفَتِهَا، أَوْ أَنْسَاهَا فَلَا أُنْتَبِئُ بِهَا.

بَعْدَ مَعْرِفَتِهَا، أَوْ أَنْسَاهَا فَلَا أُنْتَبِئُ بِهَا.

gönderilen Allah Resûlü bir babanın evladına olan şefkati gibi ümmetine şefkat göstermiş ve bir öğretmen olarak onlara hayatın her alanında gerekli olan bilgileri öğretmiştir.

Ashâb her konuda kendilerine örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber'i çok iyi gözlemlemiştir. Ondan Kur'an'ı öğrenirken bunun yanında kendilerine lazım olacak bilgileri de öğrenmişlerdir. Resûlullah'ın bazı şeyleri öğretirken üzerinde çok vurgu yaptığını fark etmişlerdir. Bunların başında da bazı dualar gelmektedir. Bir kul ve peygamber olan Resûlullah, onlara birçok dua öğretmiş ve onları okumalarını tavsiye etmiştir. Ancak bazı duaları öğretme konusunda Hz. Peygamber'in gayreti ve ısrarı sebebiyle, Kur'an gibi olmasa da Kur'an'dan bir sûre öğretir izlenimine varmışlardır. Bu yüzden bu tür duaları rivayet etmeden önce "Resûlullah Kur'an'dan bir sûre talim eder gibi bize şu duayı öğretirdi." demişlerdir.

"Allah Resûlü Kur'an'dan bir sûre belletir gibi bize şu duayı öğretirdi." mealindeki sözle zikredilen dört duanın olduğu görülmektedir. Bunlar, gerçekten bir Müslüman için önemli dualardandır. Bunların ilki, son oturuşta bazı mezhep imamlarının farz veya vacip olarak gördüğü teşehhüd/tahiyyat duasıdır. İkinci olarak insanın gelecekte yapacağı ama kendisi için hayır mı şer mi olacağını bilemediği şeyler için okuması gereken istihâre duasıdır. Üçüncü olarak son oturuşta Salli Bârik dualarından sonra Hz. Peygamber'in okumayı tavsiye ettiği dua gelmektedir ki bu duada dört önemli şeyden Allah'a sığınılmıştır. Bunlar cehennem ve kabir azabı, deccâlin, hayatın ve ölümün fitneleridir. Dördüncü olarak ise nimete karşı nankörlük etmeyip onu gündemde tutmayı, hatırlamayı ifade eden duadır.

Zikri geçen ilk üç dua bazı sahâbîlerden zikredilerek birçok hadis kitabında bulunmaktadır. Bu hadisler aynı zamanda sahih olarak değerlendirilmiştir. Dördüncü rivayet ise sadece bir sahâbîden nakledilmiş ve tek bir kaynaktan geçmektedir. Bu hadis ise hasen olarak değerlendirilmiştir. Bahsi geçen dualar başta olmak üzere Hz. Peygamber'den nakledilen bir kısım duaları ezberlemesi ve bunlardaki hikmeti anlamaya çalışması her Müslümanın menfaatine olacaktır. Ayrıca buradaki rivayetler gibi Hz. Peygamber'in özel ehemmiyet gösterdiği konuları araştırıp ortaya çıkarmanın, ilim ehli başta olmak üzere her Müslümana faydası olacağı söylenebilir.

Kaynakça/References

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-Şan'ânî. *el-Muşannef*. thk. Hâbibürrahmân el-'Azamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1420.
- Akpınar, Ali. *Bilinçli Dua İçin Peygamber Duaları*. İstanbul: Kitap Dünyası, 6. Basım, 2020.
- Akyüz, Vecdi (ed.). *Mukayeseli İbadetler İlmihali*. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- 'Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn 'Alî b. Sultân Muḥammed. *Mirkâtu'l-mefâtiḥ Şerḫu Mişkâti'l-meşâbih*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422/2002.
- Âşıkkutlu, Emin. "İsmâîlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/126-127. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Atar, Fahrettin. "Teşehhüd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/563-564. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Aydın, Mustafa. "Tahiyyat Duası ile İlgili Rivâyetlerin İsnad ve Metin Tahlili". *Turkish Academic Research Review* 8/1 (25 Mart 2023), 207-230. <https://doi.org/10.30622/tarr.1245565>
- Bedrû'ddîn el-'Aynî, Ebû Muḥammed Maḥmûd b. Aḥmed. *Umdetü'l-kârî şerḫu Şaḫîhi'l-Buḫârî*. Beyrut: Dâru İḫyâ'it-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî. *el-Ḥilâfiyyât beyne'l-İmâmeyn eş-Şâfiî ve Ebî Hanîfe ve Aşḫâbih*. thk. Heyet. Kahire: y.y., 1436/2015.
- Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Aṭâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî. *Şuabü'l-îmân*. thk. 'Abdul'aliyy 'Abdulḥamîd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- Bezzâr, Ebû Bekr Aḥmed b. 'Amr el Atekî. *Müsnedü'l-Bezzâr (el-Menşûr bi-ismi'l-Bahrü'z-zehhâr)*. thk. Maḥfûzurrahmân Zeynullâh vd. 18 cilt. Medine: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 2009.
- Buḫârî, Ebû Abdullâh Muḥammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *Şaḫîhu'l-Buḫârî*. thk. Muşṭafa Dîb el-Buḡâ. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 3. Basım, 1414/1993.

- Buhârî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Fu'âd 'Abdülbâkî. Beyrut: Daru'l-Beşâ'iri'l-İslamiyye, 3. Basım, 1409/1988.
- Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullah b. 'Abdurrahmân. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Fevâz Ahmed Zemerlî - Hâlid es-Seb' el-Alemî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407/1986.
- Demirci, Selim. "Sahih Hadisler Arası Tercih Sebepleri Açısından Teşehhüd Rivâyetleri". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/30 (30 Aralık 2016), 371-398. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.285727>
- Dihlevî, Ebü'l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa'dillâh ed-Dihlevî. *Lemeâtü't-tenkîh fî şerhi Mişkâti'l-Mesâbih*. thk. Takıyyüddîn en-Nedvî. 10 Cilt. Dimaşk: Dâru'n-Nevâdir, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karra el-Belelî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- Ebû Nuaym el-İşfahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî. *Müsnedü'l-İmâm Ebî Hanîfe (Rivâyetü Ebî Nu'aym)*. thk. Nazr Muhammed el-Fâryâbî. Riyad: y.y., 1415/1994.
- Ebû Yalâ el-Mevsilî, Ahmed b. 'Alî. *Müsnedü Ebî Yalâ*. thk. Hüseyin Selim Esed. 13 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs., 1404/1983.
- Ebû Yûsuf, Ebû Yûsuf Ya'qûb b. İbrâhîm el-Enşârî. *el-Âsâr*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1355/1936.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Haftîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *el-Câmi u li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi*. thk. Maḥmûd et-Taḥḥân. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 1983/1403.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ el-Kureşî. *Müsnedü'l-Humeydî*. thk. Hüseyin Selim Esed. 2 Cilt. Dimaşk: Dâru's-Sekâ, 1996.
- İbn 'Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaṭṭa' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. thk. Muştafâ b. Ahmed el-Alevî, Muhammed 'Abdulkebîr el-Bekrî. 24 Cilt. Mağrib: Vizâratu 'Umumi'l-Evḫâf ve'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1387/1967.

- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fi du afâ'i'r-ricâl*. thk. Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd, 'Alî Muḥammed Mu'avviḍ. 9 Cilt. Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir. *el-Kitâbü'l-muşannef fi'l-eḥâdis ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Ḥût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1989.
- İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Bekr 'Abdullâh b. Muḥammed b. 'Ubeyd el-Ḳureşî el-Bağdâdî. *eş-Şükr*. thk. Bedr el-Bedr. Kuveyt: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1400/1980.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi ibn Balabân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1994.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *el-Mecrûhîn mine'l-Muḥaddisîn*. thk. Ḥamdî 'Abdulmecîd. 2 Cilt. Riyad: Dâru's-Şemî, 1420/2000.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. 'Omer b. Kesîr ed-Dimeşķî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuḥsin et-Türkî. 21 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. 'Omer b. Kesîr ed-Dimeşķî. *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-müminîn Ebî Ḥafş Ömer b. Ḥattâb ve akvâlihû alâ evvâbi'l-ilm*. thk. İmâm b. İmâm b. Ali. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Fellâh, 1430/2010.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ḳazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430./2010
- İbn Manzûr, Ebü'l-Faḍl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruvefyî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993.
- İbnüs-Sünnî, Aḥmed b. Muhammed b. İshâk b. İbrâhîm b. 'Esbât ed-Dîneverî. *Amelu'l-yeom ve'l-leyle sülûkü'n-Nebî me'a Rabbihî âzze ve celle ve mu'şeretuhu me'a'l-ibâd*. thk. Kevser el-Berenî. Cidde: Beyrut: Muessesetu 'Ulûmi'l-Ḳur'ân, ts.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kettânî, Muhammed b. Ca'fer. *er-Risâletü'l-müstetrafe li beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe*. thk. Muhammed el-Muntasır b. ez-Zemzemî. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1421/2000.
- Mâlik b. Enes, Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvaḫḫâ*: thk. Muhammed Muştafâ el-'A'zamî. 8 Cilt. Abu Dabi: Muessesetu Zâyid b Sultân, 1425/2004.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-şahîhi'l-muhtasar bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Rasûlillah sallallâhu aleyhi ve sellem*. thk. Muhammed Fu'âd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Aḥmed b. Şu'ayb. *el-Müctebâ mine's-Sünen es-Sünenü's-Şuğrâ*. thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Maṭbûâtî'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Aḥmed b. Şu'ayb el-Ḥorâsânî. *Amelu'l-yevm ve'l-leyle*. thk. Fârûk Ḥammâde. Beyrut: y.y., 1406/1985.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref. *el-Ezkâr*. thk. Muḥyiddîn Mestû. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2. Basım, 1410/1989.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerhu Şahîhi Müslim b. el-Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2. Basım, 1972.
- Öğüt, Salim. "İstihâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/333-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Seraḥsî, Muhammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme. *el-Mebsût*. thk. Ḥalîl Muḥyiddîn el-Meyyis. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- Şâşî, Ebû Sa'îd el-Heys'em b. Kuleyb el-Binkesî. *el-Müsned*. thk. Maḥfûz er-Raḥmân Zeynullâh. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Ḥikem, 1410/1989.
- Şeybânî, Ebû Abdullâh Muhammed b. el-Ḥasen. *el-Âsâr*. thk. Ḥâlid el-'Avvâd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mucemü'l-evsaṭ*. thk. Ṭâriq b. İvaḍullâh b. Muhammed - Abdülmuḥsin b. İbrahim el-Ḥuseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ḥaremeyn, ts.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mucemü'l-kebir*. thk. Ḥamdî b. Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mucemü's-sağîr*. thk. Muhammed Şekûr Maḥmûd el-Ḥâc Emrîr. 2 Cilt. Beyrut; Amman: el-Mektebü'l-İslâmî; Dâru 'Ammâr, 1405/1985.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *ed-Duâ*. thk. Muştafâ Abdulkâdir Aṭâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1992.

-
- Tirmizî, Muḥammed b. İ̇sâ b. S_evre b. Mûsa. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir vd. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Maḥbaati Muḥstafa el-Bâbî el-Ḥalebî, 2. Basım, 1395/1975.
- Tuzcu, Recep - Karabacak, Mustafa. *Hadislerde Namazın Rükünleri*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2022.
- Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllâtif. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. çev. Ahmed Naim - Kamil Miras. 12 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1983.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru alâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Osmân. *Tezkiretü'l-Huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.